

ОСОБИСТІСНІ ЦІННОСТІ СТУДЕНТА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЙОГО КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

PERSONAL VALUES OF THE STUDENTS AS A FACTOR IN THEIR CONFLICTOLOGICAL COMPETENCE FORMATION

У статті автором запропоновано аналіз особистісних цінностей майбутнього учителя іноземних мов у процесі професійної підготовки як фактору формування його конфліктологічної компетентності. Метою роботи є визначення головних ціннісних орієнтацій студентів в умовах формування особистості як першочергового фактору формування їхньої конфліктологічної компетентності. Встановлено, що головним завданням концепції молодіжного розвитку є пріоритетизація ціннісних орієнтацій сучасної української молоді через глибокий системний аналіз молодіжного буття, особливо в закладах вищої освіти. Доведено, що освіта має забезпечувати формування особистості, котра усвідомлює свою єдність з українським народом, європейською цивілізацією, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурного розвитку, є підготовленою до життєвих проблем в умовах динамічного, конкурентного, взаємозалежного соціуму, що є неможливим без формування у молодого покоління конфліктологічної компетентності. Визначено, що трансформація соціально-значущих цінностей у конкретні гуманістичні ціннісні пріоритети особистості, формування моральних якостей майбутніх учителів іноземних мов виступають суттєвою умовою формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Встановлено наступні групи ціннісних орієнтацій студентів: 1) цінності особистого життя; 2) індивідуальні цінності; 3) етичні цінності; 4) цінності професійної спрямованості; 5) цінності розвитку і пізнання. З'ясовано, що інтеріоризація є довготривалим процесом, що зумовлений особливостями системи ціннісних орієнтацій кожної конкретної особистості, впливом на неї як об'єктивних (стать, місце проживання, рівень матеріального забезпечення, коло друзів), так і суб'єктивних (цільові установки, особистісна спрямованість, розвиток емоційно-вольової сфери тощо) чинників. Доведено, що формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов через розвиток їхніх особистісних цінностей сприятиме ефективній підготовці компетентного фахівця, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить йому в подальшому високий рівень конкурентоспроможності в його професійній діяльності.

Ключові слова: конфліктологічна компетентність, особистісні цінності, пріоритетні якості особистості, майбутні учителі іноземних мов, професійна діяльність.

The article offers the analysis of the personal values of future foreign language teachers in the process of professional training as a factor of their conflictological competence formation. The work aims to determine the main value orientations of students in terms of personality formation as a primary factor in their conflictological competence formation. It has been established that the main task of the youth development concept is to prioritize the value orientations of modern Ukrainian youth through a deep systematic analysis of youth life, especially in higher education institutions. It has been proved that education should ensure the formation of a personality who is aware of own unity with the Ukrainian people, European civilization, is guided by the realities and prospects of socio-cultural development, is prepared for life problems in a dynamic, competitive, interdependent society, which is impossible without the conflictological competence formation of the younger generation. It has been determined that the transformation of socially significant values into specific humanistic value priorities of the personality, the formation of moral qualities of future foreign language teachers are an essential condition for the conflictological competence formation of future foreign language teachers. The following groups of value orientations of students have been established: 1) values of personal life; 2) individual values; 3) ethical values; 4) values of professional orientation; 5) values of development and cognition. Also, it has been found that interiorization is a long-lasting process due to the peculiarities of the individual's value orientations system, the influence of both objective (gender, place of residence, level of material security, friends) and subjective (goals, personal orientation, development of emotional and volitional sphere, etc.) factors. It has been proved that the conflictological competence formation of future foreign language teachers through the development of their personal values will contribute to the effective training of competent specialists focused on continuous professional development, self-improvement, which will provide them with a high level of competitiveness in their professional activity.

Key words: conflictological competence, personal values, priority personality qualities, future foreign language teachers, professional activity.

УДК 378.147:0113-051:81'243
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/43/2.18>

Поліщук Г.В.,
докт. пед. наук,
доцент кафедри германських мов
та методик їхнього навчання
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасній науковій парадигмі превалює точка зору про зростаюче протиріччя між соціальними потребами суспільства та розвалом соціальної сфери в Україні, що посилюється, руйнуванням її потенціалу, соціальної інфраструктури, інтенсивним розшаруванням суспільства, ростом частки злиднених та маргіналізованих верств населення, погіршенням якісних характеристик популяції,

соціального самопочуття людей, зростанням соціальної напруженості [15, с. 65; 11, с. 404]. У цих умовах зростає необхідність чіткого усвідомлення того, що освіта та суспільство нероздільні, це одна система, справжні масштаби якої поки що повністю не усвідомлюються, однак дослідникам зрозуміло, що будь-які глобальні проблеми, з якими стикається суспільство, соціум, цивілізація загалом, неминуче позначаються і на стані

сфери освіти. Разом із тим саме сфера освіти, відгукуючись на суспільні й цивілізаційні виклики, будучи чутливою до них, спроможна і зобов'язана здійснювати свій істотний вплив на розвиток відповідних тенденцій у суспільстві, підтримувати чи навпаки, гальмувати їх, знаходити свої специфічні можливості розв'язання глобальних чи локальних соціальних проблем, запобігати небажаному розвитку подій [16, с. 110]. Саме тому вважаємо, що формуванню конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців системи освіти через пріоритетизацію їхніх ціннісних орієнтацій необхідно приділити максимум уваги у закладах вищої освіти України, оскільки у соціумі, як у конфліктному середовищі, цінності виконують захисну функцію для людини, захищають її перед розгубленістю серед непевностей сьогодення [10, с. 264]. Отже, оскільки система особистісних цінностей є показником загальної культури людини, важливо створити освітнє середовище, яке сприятиме набуттю мобільності, культури спілкування, ерудованості. Становлення всебічно розвиненої особистості є першочерговим завданням вузів в умовах надбання моральних цінностей, духовного зростання [11, с. 404].

Аналіз останніх досліджень. У щорічній доповіді Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року) Державним інститутом сімейної та молодіжної політики визначено, що важливе місце у розвитку суспільства займає молодь, яка є його енергійною, рушійною силою, а вивчення її світогляду, з огляду на визначальну роль для майбутнього розвитку суспільства, є нагальною проблемою, адже молодь – це найбільш динамічна частина суспільства, і саме зміни в середовищі молоді є основою трансформації суспільства в цілому і визначення напряму його подальшого розвитку та місця серед інших країн світу. Саме з цієї причини проблема цінностей студентської молоді була предметом розгляду багатьох науковців [15; 11; 16; 10; 2; 5; 14; 1 та інших], але їхній розгляд в аспекті формування конфліктологічної компетентності ще не був предметом спеціального дослідження, отже, актуальність цієї проблеми не викликає сумнівів.

Мета статті. Метою статті є визначення головних ціннісних орієнтацій студентів в умовах формування особистості як першочергового фактору формування їхньої конфліктологічної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Поведінка молодого покоління детермінується передусім ціннісною ієрархією: усвідомлені дії людини й сприйняття оточуючого зумовлені суб'єктивними цінностями. Соціальне самопочуття молоді є одним із головних показників розвитку суспільства, а саме для того, щоб формування молоді відбувалося адекватно до суспільних процесів,

необхідно визначити її роль і місце в суспільстві, з'ясувати проблеми та життєві пріоритети, серед яких є традиційні – кохання, дружба, пошуки сенсу життя, створення сім'ї тощо. Не менш актуальними є здоров'я, освіта, спілкування молоді з дорослими й однолітками. Вивчаючи молодіжні проблеми, неможливо обійтися простим констатуванням позитивних чи тривожних фактів життєдіяльності молодих людей, потрібен глибокий системний аналіз молодіжного буття, пріоритетизація ціннісних орієнтацій сучасної української молоді [18, с. 20; 4, с. 58]. Отже, навчання у закладі вищої освіти припадає на юнацький вік, коли у молоді людини формуються ставлення до навчання, нові погляди, переконання, оцінки, продовжується активний «пошук себе», відбуваються глибокі зміни в системі життєвих цінностей. Серед факторів, що впливають на формування ціннісних орієнтацій студентів, вирізняють: систему освіти, місце проживання, діяльність політичних організацій, професійну зацікавленість, твори мистецтва, психологічні характеристики особистості, телебачення, самоосвіту тощо.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки наголошує на тому, що національна система освіти має забезпечувати формування особистості, котра усвідомлює свою єдність з українським народом, європейською цивілізацією, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурного розвитку, є підготовленою до життєвих проблем в умовах динамічного, конкурентного, взаємозалежного соціуму. У сучасних умовах управління формуванням знання є важливою соціальною функцією держави, яка визначає стратегічні цілі в сфері освіти, адекватні вимогам сьогодення, не обмежуючи при цьому процесів самоорганізації, самоуправління та взаємодії в структурах громадянського суспільства, орієнтованих на вдосконалення системи освіти, зокрема вищої [8].

Домінантною соціокультурною орієнтацією сучасного студентства є орієнтація на отримання якісної і престижної освіти як засобу для подальшого успіху в економічній, політичній і громадській діяльності, фактору підвищення власної конкурентоспроможності в системі ринкових і демократичних відносин, кар'єрного росту, підвищення добробуту, утвердження свого статусу в колективі (і в суспільстві) та соціального престижу [2, с. 22], а молодь, як відомо, є особливою соціально-демографічною групою, що визначається не лише віковими межами, але й специфічним соціальним статусом, особливостями свідомості й поведінки. Саме у молодіжному середовищі формується новий тип особистості, який буде домінувати у майбутньому: «Базові цінності особистості формуються в період так званої первинної соціалізації індивіда, до 18–20 років, а потім стають достатньо

стабільними, суттєво змінюючись лише у кризові періоди життя людини і її соціального середовища» [12].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що найголовнішою умовою формування конфліктологічної компетентності (під якою розуміємо інтегроване особистісне утворення, що базується на системі наукових знань про конфлікт, уміннях, практичному досвіді вирішення конфлікту, які цілеспрямовано розвиваються в таких контекстах конфліктологічної підготовки закладу вищої освіти як кроскультурний, комунікативний і внутрішньоособистісний [13, с. 13]) майбутніх учителів іноземних мов є трансформація соціально-значущих цінностей у конкретні гуманістичні ціннісні пріоритети особистості, формування моральних якостей майбутніх учителів іноземних мов (добропорядність, взаємодопомога, альтруїзм, співпричетність, толерантність).

Особистісні цінності відображаються у свідомості людини у формі ціннісних орієнтацій – складних, загальнолюдських принципів, що спрямовують її діяльність. Ціннісні орієнтації – це своєрідні орієнтири, які є сполучним ланцюгом, з одного боку, між об'єктивним соціокультурним середовищем та індивідуальною свідомістю людини, а з іншого – між її свідомістю, діяльністю і поведінкою. Вони є елементом вираження цілого комплексу потреб і інтересів, цілей і прагнень, світогляду і переконань людини, і відповідно до них людина мотивує свою поведінку [7]. Особливого значення для молоді у студентські роки набувають цінності, що пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, активною співпрацею з людьми та міжособистісними стосунками з друзями, що є свідченням тісного взаємозв'язку ціннісних орієнтацій та особистісної зрілості індивіда. Саме у вищій школі студенти вчать співпереживати, допомагати ближнім, справедливо ставитися до інших, налагоджувати з ними дружні стосунки, проявляти гідність, гуманізм. З огляду на це студентські роки є активним періодом засвоєння гуманістичних цінностей. Отже, приймаємо точку зору Л.О. Коберник про виділення у своїх дослідженнях наступних груп ціннісних орієнтацій студентів: 1) цінності особистого життя; 2) індивідуальні цінності; 3) етичні цінності; 4) цінності професійної спрямованості; 5) цінності розвитку і пізнання [5]. Також варто зауважити, що в системі цінностей кожної особистості, тим більше молоді людини, яка щойно розпочинає самостійне життя, можна вирізнити пріоритетні / домінантні цінності. Це пріоритетне ядро ціннісної ієрархії. Друге місце за пріоритетністю належить субдомінантним цінностям, які можуть згодом переміщатися як до складу ціннісного ядра, так і у напрямі напівпериферії ціннісної системи. Цінності середньої важливості, що становить

саме ціннісну напівпериферію, посідають за пріоритетністю третє місце у межах ціннісної системи. Вони можуть переміщатися як до складу субдомінантних цінностей, так і на периферію ціннісної системи. Останнє, четверте місце за ієрархією займають малозначимі (на даний час) цінності, які є периферією ціннісної системи. Ядро ціннісної системи та її периферія не є «вічними», їхні елементи або вся система загалом можуть також змінювати у часі свою пріоритетність [18, с. 21].

Погоджуємося з точкою зору О. Пришляк про те, що під формуванням цінностей розуміють не примусовий зовнішній вплив на особистість, а створення умов для її саморозвитку, самовдосконалення, залучення студентів до духовно спрямованої навчально-виховної та перетворюючої діяльності, завдяки чому сформовані цінності інтеріоризуються в особистісні якості студентів і мають знаходити прояв у вчинках, поведінці та діяльності молоді [14, с. 293]. Формування ціннісних орієнтацій особистості молоді людини можна представити у вигляді трьох взаємопов'язаних етапів: на першому етапі відбувається переоцінка цінностей та ідеалів, якими людина користувалася до цього часу (тому власний досвід життєдіяльності постає як важливе джерело ціннісних орієнтацій). На другому етапі засвоєння цінностей відбувається не лише шляхом створення цілісних функціональних одиниць емпіричних уявлень, а й комунікативних – через засоби масової інформації та пропаганди; основою третього етапу є діяльність, виражена в особистісних внутрішніх ставленнях до об'єктивних умов свого життя [17, с. 227]. Отже, привласнення соціальних цінностей і перетворення їх на особистісні цінності (інтеріоризація) є довготривалим процесом, що зумовлений особливостями системи ціннісних орієнтацій кожної конкретної особистості, впливом на неї як об'єктивних (стать, місце проживання, рівень матеріального забезпечення, коло друзів), так і суб'єктивних (цільові установки, особистісна спрямованість, розвиток емоційно-вольової сфери тощо) чинників. Враховуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що такі риси, як громадянська освіченість, компетентність, виховання поваги до прав людини, толерантність, вміння знаходити компроміс, критичність мислення, його незалежність, мають транслюватися системою освіти й виховання особистості у процесі активного впровадження педагогічних інновацій. Основною метою дослідники вважають вироблення соціальної адаптації та формування соціальної відповідальності студентів у педагогічному дискурсі, який визначається як системна технологія у складі педагогічної інноватики, що покликана удосконалювати педагогічний процес [3, с. 74–75]. Отже, як свідчать результати досліджень [18, с. 30], на сучасному етапі розвитку українського суспільства

суттєво підвищилися наступні показники таких ціннісних пріоритетів української молоді: державна незалежність України, мир та спокій в країні, демократичний розвиток країни, свобода слова, демократичний контроль рішень влади, національно-культурне відродження, соціальна рівність, участь у релігійному житті, участь у політичному житті. Водночас практично не змінили свої індекси наступні ціннісні пріоритети: благополуччя дітей, індивідуальна самостійність, культурна компетентність, морально-психологічний стан у суспільстві, створення рівних можливостей для всіх, можливість підприємницької ініціативи. Серед найважливіших життєвих пріоритетів для молоді залишаються: здоров'я, міцна сім'я, матеріальний добробут, цікава робота, суспільне визнання та підвищення освітнього рівня. Вищевикладене дозволяє стверджувати, що на основі гуманістичних ціннісних орієнтацій у молоді формуються якості особистості, а важливим для педагога є сформованість моральних якостей, що надають йому можливість успішно працювати з дітьми, користуватися їхньою довірою, бути для них прикладом поведінки в школі й особистому житті. Отже, наголошує О. Никитенко, процес виховання будь-якої професійно-особистісної якості починається з формування найпростіших елементів поведінки, які надалі ускладнюються, переплітаються і, поєднуючись між собою, визначають розвиток та зміцнення цієї якості [9, с. 38–40].

У межах цієї роботи на увагу заслуговують особливості розвитку ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземних мов, адже іноземна мова слугує ефективним фактором гуманізації освіти, оскільки її використання пов'язане з процесом спілкування, спрямованим на налагодження міжособистісних стосунків; вона розглядається не лише як засіб гуманітаризації, що впливає на розвиток особистості того, кого навчають, але й як частина його професійної підготовки. Крім того, важливо підкреслити, що формування ціннісних орієнтацій сприяє процесу розвитку особистості загалом, оскільки як один з елементів структури особистості вони відіграють вирішальну роль не лише у регуляції поведінки, а й у формуванні переконань, світогляду, життєвого шляху, особливо на етапі становлення професійної трудової діяльності в юнацькому віці під час навчання у закладі вищої освіти.

Провідними мотивами їхньої професійної підготовки у вищій школі стають не лише пізнавальні мотиви професійного зростання, але й комунікативні мотиви іншомовного спілкування в глобалізованому суспільстві, адже за допомогою іноземної мови студенти знайомляться з культурою, мистецтвом країни, мову якої вони вивчають, з творами її поетів, письменників; з побутом, звичаями, вдачами, етикою народу, мову якого вони вивчають; із

загальнолюдськими цінностями тощо, що сприяє розвитку загальної культури особистості. Відповідно до цього актуальною для цих студентів постає проблема вдосконалення змістовного наповнення курсу іноземної мови з метою ознайомлення майбутніх педагогів із надбаннями світової цивілізації, загальнолюдськими цінностями й перетворення їх в особистісні ідеали. Це також підкріплюється Європейським профілем освіти для вчителів (European Profile for Language Teacher Education, 2004), де систематизовано наступні професійні компетенції, які повинен опанувати учитель іноземних мов, а саме: оволодіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями; знання основних напрямів і принципів методики викладання іноземних мов та вміння адаптувати їх до конкретних умов і форм навчання; уміння аналізувати й оцінювати навчальні матеріали і навчальні програми з точки зору мети, завдань і результатів навчання; здатність адаптувати власні навчальні дії до програмних і місцевих національно-культурних вимог та лінгво-методичних традицій; підтримка регулярних контактів з представниками країн, мова яких вивчається, організація таких контактів у навчальних цілях [6].

Процес формування моральних якостей майбутніх учителів іноземних мов передбачає застосування цілісної системи впливів на студентів у процесі аудиторної (із використанням традиційних та інноваційних форм і методів освітньої діяльності студентів) і позааудиторної (проведення бесід, дискусій і диспутів, виховних заходів, зустрічей з цікавими людьми, волонтерської роботи тощо) роботи. Як наслідок, підняття рівня моральної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти, їх озброєння знаннями, уміннями та навичками, проведення комплексної позааудиторної роботи сприяють формуванню й розвитку в них моральних якостей, які необхідні для їхньої подальшої професійної діяльності, і саме тому вдосконалення освітньо-виховного процесу має розглядатись у контексті гуманістичної парадигми виховання – ставлення до людини згідно зі статтею 3 Конституції України, як до найвищої цінності, переорієнтації на особистісну спрямованість, створення умов, що забезпечуватимуть гармонійне входження в соціум, усвідомлення принципів і цінностей особистого суспільного життя [1, с. 50].

Висновки. Таким чином, проблему цінностей та ціннісних орієнтацій розглянуто у зв'язку із формуванням конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців, процес якої залежить як від зовнішніх соціальних, так і від внутрішніх особистісних факторів. Саме тому освітній процес у закладі вищої освіти має бути спрямований не лише на оволодіння студентами програмою, а й впливати на формування системи цінностей

студентів, оскільки сучасне суспільство потребує всебічно розвиненої, високоморальної особистості, фахівця, професійна діяльність якого гармонійно пов'язана з особистою сферою життя. Оскільки ціннісний складник є системоутворюючим чинником формування та реалізації державної молодіжної політики, то визначення базису суспільних цінностей передбачає наявність чіткого розуміння результату, саме тому важливим завданням є поглиблення інтеграції сучасної концепції виховання молоді в державну економічну, екологічну політику, політику зайнятості, культурну політику. Формування системи ціннісних орієнтацій молоді має отримати більш практико-орієнтований характер на основі урізноманітнення форм роботи з молоддю щодо виховання самостійної, відповідальної особистості за власне життя та життя країни, активного члена громадянського суспільства. На сучасному етапі постійних змін життя суспільства особливого значення набуває орієнтування державної молодіжної політики на формування потреби саморозвитку та самореалізації інтелектуального, творчого потенціалу молоді. Важливим моментом, що потребує врахування, і це підтверджують дослідники [11, с. 406; 18, с. 189], є те, що питання формування ціннісних орієнтацій молоді має бути невіддільним складником державотворчих процесів, розвитку суспільства та включення в ці процеси молоді.

Перспектива подальших наукових досліджень полягає у поглибленні вивчення особистісних цінностей як фактору формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Також важливе значення може мати вивчення взаємозв'язку стресу, пов'язаного з непевністю умов сьогодення та рівнів сформованості конфліктологічної компетентності молоді на основі гуманістичних ціннісних пріоритетів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баранівський В.Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків : ХНПУ, 2014. Вип.43. С.39-52.
2. Бушман І. Ціннісні орієнтири сучасного студента. Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2 червня 2017 р., м. Київ : Вступне слово В.І. Рябченка. Київ, 2017. С. 22–26.
3. Гладка Г. Соціальна відповідальність студента в сучасному університеті. Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2 червня 2017 р., м. Київ : Вступне слово В.І. Рябченка. Київ, 2017. С. 73–75.
4. Дмитрук Н. Між матеріалізмом і постматеріалізмом: ціннісні орієнтації сучасної української молоді. *Вісник АПСВТ*. 2017. №3. С. 57–67.

5. Коберник Л.О. Динаміка змін ціннісних орієнтацій студентів як чинника виникнення конфліктних форм поведінки. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. Щоквартальний науково-практичний журнал. № 4. Харків : НТУ «ХПІ». 2009. С. 23–28.

6. Кошкина И.В. Условия формирования конфликтологической компетентности у педагогов дошкольной образовательной организации. *Известия Саратовского ун-та. Сер.: Акмеология образования. Психология развития*. 2017. Т.6. Вып. 1(21). С. 10–14.

7. Логинова Ю.Е. Влияние средств массовой информации на ценностные ориентации студенческой молодежи. URL: <https://www.scienceforum.ru/2016/pdf/20335.pdf>.

8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.

9. Никитенко О. Професійно-особистісні якості як основа виховання майбутніх учителів. *Людинознавчі студії. Сер. Педагогіка*. 2013. Вип. 28. С. 33–45.

10. Оришин Л.С. Вплив стресу сьогодення на планування майбутнього та ціннісні орієнтації сучасної молоді. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна* №1. 2014. С. 260–268.

11. Паламар С.П., Кондратюк С.Г. Вплив ціннісних орієнтацій на формування особистості сучасної молоді. *Молодий вчений*, № 11 (51). 2017. С. 404–407. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/96.pdf>.

12. Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі / М. Пірен, О. Цілюрик. URL: <http://social-science.com.ua/article/648>.

13. Поліщук Г.В. Теоретичні та методичні засади формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки. Автореф ... докт. дис. 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2021. 39с.

14. Пришляк О.Ю. Становлення ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів у процесі вивчення іноземних мов. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2011. № 17. С. 292–293.

15. Савчук О.В. Динаміка ціннісних орієнтацій української молоді. https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob16_60-67.pdf.

16. Скотна Н., Стець В. Напрямки та шляхи оптимізації системи вищої освіти в дискурсі формування національної еліти. Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2 червня 2017 р., м. Київ: Вступне слово В.І. Рябченка. Київ, 2017. С.109–118.

17. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций: монография / Нар. укр. акад.; под общ. ред. В.И. Астаховой. Харьков : Изд-во НУА, 2010. 408 с.

18. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І.О., гол. ред. коллег., Ярема О.Й., Беляєва І.І. та ін.]. Київ, 2016. 200 с.